

Redactie:

Mevr. G.H. Atsma-Alberda
S. Boetje
J. Engels
Mevr. M. van der Ploeg
Mevr. J.M. Schaaf

Redactie-adres:

G.H. Atsma-Alberda
Hoofdstraat 11
9356 AT Tolbert
Telefoon 0594-513465

In dit nummer:

1. Aan de lezer
2. Evacuédag en Fredewaldamiddag: een unieke combinatie op zaterdag 1 mei
3. "We hadden teveel om te sterven en te weinig om in leven te blijven": hongerevacués in Tolbert
4. "Je kunt beter mensen in huis nemen, dan dat je zelf weg moet!"
6. De evacuatie naar Groningen van de familie Boekholt
8. Column van Geert Braam: Ver van huis in Marum en Tolbert / Gedicht
9. Boekbinder gevraagd / Hyves / Rood in Leek / Aangeboden erfgoed / Overdracht Dorpsarchief Tolbert
10. Het verhaal van het huis / Fredewaldamiddag in teken van overdracht Cazemierboerderij
11. Kerstmarkt 2009 / Nijjaarsvezide 2010
12. Het beklemsrecht: een uniek Gronings recht

Oud Nieuws

Aan de lezer

Met heel veel lef hebben wij op de laatste Fredewaldamiddag de aankoop van de Boerderij gepresenteerd. En daarbij hebben wij gezegd dat het ons allemaal aangaat, als betrokkenen bij deze prachtige stichting zijn wij allemaal eigenaar geworden. En, hebben we gezegd, het wordt een centrale plek in het dorp, met culturele, recreatieve en actieve functies.

Het hoeft geen betoog dat het niet mee zal vallen om de exploitatie van het geheel rond te krijgen. Maar soms, beste mensen, vallen dingen vanzelf op zijn plaats.

In de tijd dat we nog bezig waren met de aankoop, was er weinig zicht op hoe het zou moeten. Het waren allemaal *als...* en *maar...* vragen. Dus op enig moment besloten wij gewoon om de koop maar te doen, dan kun je daarna spijkers met koppen slaan.

Op aanwijzing van de gemeente Leek zijn we eens in gesprek gegaan met het **Dorpshuisbestuur**. Het dorpshuisgebouw is al mooi wat jaartjes oud en eigenlijk toe aan een grote renovatie. Er is nagenoeg geen isolatie aanwezig, de stookkosten rijzen de pan uit. Ook zijn de technische installaties aan het eind van hun Latijn. Kortom, hier moet heftig worden geïnvesteerd en daarvoor ontbreken de middelen.

Dus werd het liefde op het eerste gezicht. Wij passen heel goed bij elkaar. De dorpshuisfuncties in de boerderij zorgen voor dekking op de exploitatie. In het huidige dorpshuis is ook kinderopvang gehuisvest. Deze kinderopvang is onderdeel van de provinciale SKSG en daar is men op zoek naar definitieve huisvesting voor de lange termijn. De mensen van de organisatie waren direct laaiend enthousiast over de boerderij en zijn omgeving, mooier kun je het niet krijgen voor hun plannen. U begrijpt, er komt schot in de zaak. Om u enig inzicht te geven in het financiële traject kan ik u het volgende zeggen. Allereerst was er de bijdrage van het Rijk van € 272.000,00. Dit geld is geheel bedoeld voor de restauratie en dekt maar een deel van de kosten. Verder zijn we bezig met allerlei fondsen en andere subsidiën. Dat is soms best ingewikkeld. Terwijl het Rijk eist dat je binnen een jaar klaar moet zijn met de restauratie, wil een ander fonds dat je niet begonnen mag zijn als de aanvraag wordt gedaan en doet men er zelf vervolgens nog een aantal maanden over om een toezegging te doen. Dus is het manoeuvreren en laveren, maar het lukt. Inmiddels is Landschapsbeheer Groningen bezig met het snoeien van wallen en heggen en heeft het een plan gemaakt voor de inrichting van het terrein. Het had hiervoor zelf een potje met geld. Arcadis heeft ons bedrijfsplan gemaakt, gefinancierd door de Koninklijke Heidemij, de provincie Groningen en de gemeente Leek. Zo komt Jan Splinter door de winter. Er loopt een aanvraag bij Leader, dat zijn de Europese gelden die voor het Westerkwartier bestemd zijn.

In ons dorp hebben wij een architect, de heer Roel Kouwen, die helemaal gespecialiseerd is in restauraties. Hij helpt ons geweldig met het maken van de plannen. Deskundigheid tegen dorpsstarief.

Al met al ziet u dat er keihard wordt gewerkt en dat we heel goed op weg zijn. Tolbert krijgt een schitterend, bruisend en geheel eigen centrum in de historische boerderij, precies zoals wij ons dat altijd hadden voorgesteld.

Blijft u, net als wij, ook enthousiast?

Piet de Vries

Evacuédag en Fredewaldamiddag: een unieke combinatie op zaterdag 1 mei 2010

Dit jaar is het 65 jaar geleden dat Nederland bevrijd werd van de Duitse bezetting. Reden voor 'Fredewalda' om iets bijzonders te organiseren: een evacuédag!

Een 'terugkomdag' voor mensen die in '44-'45 als evacuée uit Noord Limburg in Tolbert zijn geweest en hongervluchtelingen uit het westen van Nederland. Een mooie gelegenheid voor de evacués en de Tolberters om elkaar nog eens te ontmoeten.

Waarom gebeurde deze evacuatie?

Juni 1944: de geallieerde legers landden op de kust van Normandië. Na een snelle opmars door Noord-Frankrijk en België bereikten de geallieerde strijdkrachten begin september 1944 Zuidelijk Nederland dat bevrijd werd. Vanaf dat ogenblik raakte de oostelijke Maasoevers in Limburg betrokken bij het oorlogsgeweld. Ingeklemd! Tussen twee vuren! Aan de ene kant het zich taai verdedigende Duitse leger om het behoud van de Maas als een natuurlijke barrière, en aan de andere kant de machtige geallieerde legers die het oog richtten op het Roergebied, het hart van de Duitse oorlogsindustrie.

Na de geallieerde luchtlandingen bij Arnhem en Nijmegen kwam het gebied ten oosten van de Maas in Noord Limburg boven Venlo, binnen het bereik van het geallieerd geschut.

Evacués gaan op 14 januari 1945 te voet in de sneeuw van Velden naar Straelen, de eerste etappe op weg naar het verre noorden.

Theo Jacobs (75) destijds uit Heijen:

“Op 17 september landden tienduizenden parachutisten in de omgeving van Arnhem en duizenden kwamen in vliegtuigen en daardoor getrokken zweefvliegtuigen neer bij Groesbeek en Grave. Het doel van dit offensief was de Waal- en Rijnbruggen onbeschadigd in handen krijgen. Het was de grootste lucht-landingsactie van de gehele wereldoorlog” (Mark Garden).

Hier begint Theo Jacobs zijn verhaal over de evacuatie. Hij zag de vliegtuigen over komen.

Na deze grote aanvalsactie kwam het gebied binnen het bereik van het geallieerd geschut: de Oostelijke Maaslinie. Bombardementen, verwoestingen, schuilkelders, honger, angst.

Op 15 oktober kregen de Heijenaren de opdracht van de Duitsers om huis en haard te verlaten. Hun tocht naar veiliger oorden was begonnen. Te voet en op boerenkarren, zes weken lang. Waar naar toe? We horen het op 1 mei aanstaande.

Ook zullen wij het verhaal horen van de evacuatie van Velden. De bewoners werden in januari 1945 door de Grüne Polizei gesommeerd te vertrekken. Het gebied rond Velden was tot Sperrgebiet verklaard in verband met het militair vliegveld bij Venlo. Op 14 januari klonk het: “Heraus, morgen früh um acht Uhr müssen sie in Straelen sein”. De mensen werden in de bittere kou en door een dikke sneeuwlaag naar Straelen gejaagd. Om verder te reizen met de trein: kapotgeschoten goederen- en veewagons met wat vuil stro op de grond. Op weg naar een onbekende bestemming, weg uit het oorlogsgeweld.

De evacués uit Heijen en Velden, maar ook uit Gennep en andere dorpen, werden gastvrij opgenomen in de Tolberters gezinnen.

Er is nog contact tussen verschillende families. Velen van de oudere evacués zijn er al niet meer en de jongsten zijn ook al 65 jaar! Ze zijn hier geboren! Wij hopen hen te ontmoeten!

“We hadden teveel om te sterven en te weinig om in leven te blijven”: hongerevacués in Tolbert

Ruim 65 jaar geleden is het dat evacués uit verre delen van het land naar Tolbert kwamen gereisd. Magere snoetjes, doodmoe na een veel te lange en soms angstige reis, dankbaar voor de warme opvang die de Tolberters boden. Veelal kinderen die met een te grote last van de oorlog op hun schoudertjes naar het hoge noorden werden gestuurd, zonder de bescherming van papa en mama.

De herinneringen van toen zijn misschien een beetje grijs, maar zeker niet vergeten! Als volwassene heeft een aantal mensen hun eigen verhaal op papier gezet, en ‘Fredewalda’ is in het bezit van deze verhalen. Dit is het verhaal van Jo en Max Bezem, opgetekend in 1987.

In 1943 kwam Max Bezem voor het eerst naar Tolbert, helemaal vanuit Rotterdam. Hij verbleef zes weken bij de familie Westerhof. Een jaar later kwam zijn zusje Jo een paar weken bij de familie Frieso. Toen kwam de hongervinter.

Trientje Veurman-Westerhof schrijft: ‘Brieven gingen over en weer en mijn ouders hebben nog geprobeerd om ze [Max en Jo] via het Rode Kruis naar ons toe te halen. Mevrouw Bezem is nog op stap geweest om ze naar Hilversum te brengen en dan zouden ze van daar met het Rode Kruis naar het Noorden gaan. Helaas ging het karretje waar de koffer op stond stuk. Achteraf is dit maar goed geweest want de Rode Kruis-auto is onderweg beschoten en is dus nooit in Hilversum aangekomen.’

Jo Bezem heeft zelf ook haar verhaal verteld: “Ik beleefde dit als meisje van 12 jaar, een leeftijd waarin je normaal een zorgeloos leven zou kunnen hebben [...], maar dat was dus niet het geval. De Duitsers namen ons alles af op den duur. We hadden teveel om te sterven en te weinig om in leven te blijven. [...] Thuis werd er over gesproken dat mijn broer en ik op opgelapte fietsen naar Groningen zouden gaan. [...] Anderzijds was het voor mijn ouders ook heel moeilijk, omdat het niet zonder gevaar was vanwege de openlijke bombardementen van de Engelsen, die toch nog heel wat projecten van de Duitsers aanvielen. Onze ouders waren te weten gekomen van een tante, dat in die 3 dagen dat wij weg waren een bombardement gepleegd was waarbij gewonden gevallen waren. M’n moeder is verschrikkelijk in paniek geraakt en overstuurd. Pa moest haar tegenhouden anders was ze ons achterna gereisd. Het was ook nog zo naar voor hen dat, nadat we aankwamen, ze voorlopig nog niet te weten kwamen of we aangekomen waren, daar de post ook niet meer functioneerde. [...]

Toen we de stad nog maar net uit waren had ik last van zadelpijn, daar mijn zitvlak niet bepaald vlezig was. Ik had ook al de rotste fiets, maar ja dat was nu eenmaal zo.[...] Het schijnt dat je een bovennatuurlijke kracht krijgt, die niet meer van jezelf is, als je de grens van je kunnen bereikt hebt en niet meer kunt gewoon. Anders zou ik het niet kunnen verklaren dat we het samen gehaald hebben."

Max heeft Jo onderweg nog met een stuk touw getrokken, maar dat was ook haast geen doen.

Max heeft dan ook voorgesteld dat ze zich maar zouden verdrinken in de Smiligervaart [*Smildervaart, red.*], maar Jo heeft hem steeds weer moed in gepraat... Jo vertelt verder over de tocht. Ze konden gelukkig onderweg ergens in het hooi op zolder slapen. Ook werden ze nog beschoten door Engelse vliegtuigen en konden tenauwernood ontsnappen. De kinderen moesten zelfs nog lachen om een Duitse soldaat die meer in paniek raakte door de aanval dan zij.

Op de avond van de derde dag kwamen ze bij de familie Westerhof aan. "Wat waren we opgelucht en blij het gehaald te hebben. [...]" Toen wij dus veilig aankwamen en aanbelden, zat de familie net te eten. Wat mij het eerste opviel was dat ik iedereen zo verschrikkelijk dik vond."

Ook Trientje Veurman-Westerhof staat dit moment nog voor de geest: "Het was op een avond in januari dat er aan de deur werd geram-meld. [...] Pappé ging naar de deur. Daar stonden ze, Max 13 jaar en Jo 12 jaar. [...] Ze waren erg blij dat ze er waren. Dat meisje had toch

zo'n ellendige fiets bij zich, afschuwelijk."

Gelukkig kon Jo hier in Tolbert, bij de familie Frieso, weer een beetje kind zijn: "Eigenlijk paste ik mij heel goed aan bij dat boerenleven. Ik hield er erg veel van en ik genoot van de elke dag terugkerende wandeling naar school. Nooit had ik er een hekel aan. Ik hield veel van dat leuke dorpje met zijn lief schooltje. Ik voelde mij als het ware geborgen en veilig en beschut." Jo zwom in de Tolbertervaart en werkte op het land. Zelfs is ze mee geweest naar Drenthe om turf te steken met Jurrien en Hindrik Frieso.

Trientje Veurman belde haar later nog eens en vroeg haar wat ze het ergste van die tocht had gevonden. Haar antwoord was: "Na zestig jaar voel ik nog die zadelpijn." Maar na al die jaren dacht Jo nog altijd met veel liefde en dankbaarheid terug aan de families Westerhof en Frieso en ook aan het dorp Tolbert, waar je in de ogen van het jonge meisje Jo als "in een paradijs leefde (ondanks de oorlog) en waar vrede alom was (wat de natuur betreft) en mensen de liefde hadden om hun medemensen die honger hadden bij zich in huis te nemen."

Max en zijn vrouw en ook Jo en haar man zijn helaas overleden.

Deze foto is gemaakt bij De Postwagen, ter gelegenheid van het 50-jarig huwelijk van het echtpaar Koopmans uit Velden.

"Je kunt beter mensen in huis nemen, dan dat je zelf weg moet!"

Verzorgingshuis Vredewold februari 2010. In haar kamer met uitzicht op een besneeuwde binnentuin zit mevrouw Antje Venema-Balk.

Met haar gaan we vijfenzeftig jaar terug in de tijd, naar de laatste oorlogsmaanden voor de bevrijding van Nederland kwam. We kijken terug op de periode dat in Tolbert evacué's gehuisvest werden.

Vluchtelingen uit Noord-Limburg, en later na de bevrijding de zogenaamde 'hongerevacués' uit het westen van het land, die hier kwamen aansterken.

Had u zelf evacués in huis?

"Nee, daarvoor was het bij ons te klein en ik was hoogzwanger, liep op het laatst voor de geboorte van mijn zoon Wietze. Ik was toen drieëndertig jaar. Bij mijn man zijn ouders waren wel mensen ondergebracht. Ik weet de namen nog wel. Dat waren Dora Jacobs, Wiel Derijck en Dina Fleuren uit Gennep. Ze moesten alles achterlaten vanwege de overstromingen. Ze hadden voor die tijd vaak hun bezit en kostbaarheden in de grond gestopt om, nadat het water weer gezakt was, weer op te graven. Vaak was dit tevergeefs, was alles weg.

Hoe lang bleven de evacués, en meldde je je aan als gast-gezin? Hoe kwamen ze bij de Tolberters terecht?

Er werd op een gegeven moment gewoon bij je thuis gekeken of je mensen kon hebben. Dan werd er gekeken of je ruimte had. Het waren vaak hele gezinnen die kwamen.

Er was geen sprake van aanmelden, je werd aangewezen om mensen op te vangen. Ze bleven geloof ik acht maanden. Ze kwamen op 18 november 1944. Ze werden goed onthaald.

De mensen aten mee, kregen de gastgezinnen daar een vergoeding voor?

Nee ze aten gewoon mee. Het leven ging z'n gewone gang. De mensen voelden zich welkom. In de Postwagen was er elke morgen een katholieke bijeenkomst.

In Tolbert werd vaak gezegd: "Je kunt beter mensen in huis

nemen dan dat je zelf weg moet!"

Toen mijn zoon werd geboren op 4 april, werd het Wilhelmus gezongen daar bij de Postwagen. Toen was het zuiden van Nederland net bevrijd. Het leek wel of het Wilhelmus voor mij en mijn pasgeboren zoon werd gezongen.

Er waren ook hongerevacués, heeft u daar mensen van gekend?

Ja, bij mijn ouders op de boerderij aan de Auwemalaan, de huidige 'Balkhoeve'. Dat waren Elizabeth Malliërs en Truus Koopman uit Velden. Die kwamen hier aansterken na de Hongerwinter. De Auwemalaan en omgeving was toen natuurgebied. Bij mijn ouders thuis waren fruitbomen, een grote moestuin noem maar op.

De omgeving was mooi. Het zijn nu steenbulten overal waar je kijkt.

Heeft uw familie nog contact gehouden met de evacués?

Ja, wij zijn na de oorlog wel in Limburg geweest. Je kon zien dat alles daar verwoest was. De huizen die er stonden hadden allemaal nieuwe rode pannendaken. De aardappelteelt daar kwam slecht op gang door de overstromingen. Je zag overal Coloradokevers die op de drassige grond afkwamen. We waren er altijd welkom. Als we zin hadden om langs te komen dan gingen we. We gingen dan naar Heyen en het Heyerbos, dat was echt vakantie. Dat bos lag daar vlak achter hun huis.

Maar die tijd ligt achter ons. Als je alles zou moeten onthouden zou je een kop als een almanak moeten hebben.

Interview: J.M. Schaaf

Truus Koopmans was een evacuée uit Velden, Elizabeth Malliërs was een honger-kind en Dina Fleuren was bij de familie Kooistra.

Foto links op pagina 4: Antje Venema-Balk.

Foto boven: Dora en Aafke.

Foto links: Familie Venema met evacués.

Agenda

Zaterdag 1 mei 2010, 14.00 uur, De Postwagen Tolbert:

Fredewalda-middag

Ter gelegenheid van de 65-ste herdenking van het einde van de Tweede Wereldoorlog staat de dag in het teken van oorlogs- en hongerevacués.

Kijk eens op onze vernieuwde website
www.fredewalda.nl

De evacuatie naar Groningen van de familie Boekholt in 1944-1945

Tijdens de Tweede Wereldoorlog moest de familie Boekholt uit Heijen evacueren naar de provincie Groningen. Het was te gevaarlijk om in het bezette gebied te blijven wonen.

Wij vertrokken in oktober 1944 en alles wat we mee konden nemen werd met kar en paard meegenomen. We zijn getrokken in een lange stoet via Duitsland, Kleef, Emmerich naar de Achterhoek. 's Nachts sliepen we bij boeren op stal, school of klooster en kregen er eten, elke dag wortelmoes. In Groenlo werden kar en paard door de Duitsers gevorderd. Vandaar werden we dagelijks door de plaatselijke bevolking verder gebracht. Uiteindelijk zijn we in Tolbert beland waar we konden blijven. We werden ondergebracht bij de inwoners van Tolbert.

Vader Boekholt (41 jaar) was in juni 1943 door de Duitsers opgeroepen om te werken voor het Duitse leger. Hij was toentertijd gelegerd in Vreeswijk en moest de sluisen bewaken. Hij had veel contact met de familie van Beest, de sluismeester. De eerste paar dagen waren Moeder, Harry en Tina, onze dienstbode, ondergebracht bij een onderwijzersfamilie die tegenover de school woonde. Gerrit en Willy werden bij de fam. Alberda, een kruidenier, ondergebracht.

Daarna zijn moeder (41 jaar), Willy (14 jaar), Gerrit (8 jaar) en Harry (5 jaar) en Tina bij de familie Tjeerd Bandringa, een klein boerenbedrijf, ondergebracht. We hadden daar een kamer tot onze beschikking en moeder zorgde voor het eten, Tina deed huishoudelijk werk.

Hanny (16 jaar) was ondergebracht bij de familie Lourens, die een slagerij had (zie foto links).

Jacq. (12 jaar) en Thea (10 jaar) waren bij de familie Tuin-
tjer, hoofd van de school. Wij gingen ook in Tolbert naar school en kregen

daar les van meester Vullings uit Heijen.

Ook Math, de knecht, evenals Tina de dienstbode waren steeds met ons meegetrokken. Math was bij de familie Oosterhuis en werkte daar op het boerenbedrijf.

Toen de oorlog afgelopen was mochten we weer naar huis, dat was ± mei/juni 1945.

We zijn toen met een grote GMC vrachtauto teruggebracht naar Heijen.

Wat wij toen op de boerderij 'Nieuw Erf' aantreffen heeft moeder op 18 juni 1945 in onderstaande (handgeschreven brief op een

paar velletjes papier uit een schoolschrift) geschreven naar de familie Oosterhuis in Tolbert. Deze brief werd in november 2003 door een zoon van de familie Wieringa op zolder gevonden en kwam via Theo Jacobs (ook uit Heijen en die nog steeds contact hebben met 'Tolbert') bij de familie Boekholt terecht.

Vader Boekholt is in ± juli/aug. 1945 ziek uit de oorlog teruggekomen en is op 13 sept. 1945 op het 'Nieuw Erf' gestorven.

Bovenstaand opgetekend door Gerrit Boekholt, november 2003.

Bovenste foto: Moeder Boekholt, Harry, mevrouw Tuintjer en dochter Willy.

Middelste foto: Hanny op een paard van de familie Lourens.

Onderste foto: Moeder Boekholt, haar zes kinderen, knecht Math en dienstbode Tiny.

**Uitgetypte versie van de
handgeschreven brief van
Moeder Boekholt (gedeelte)**

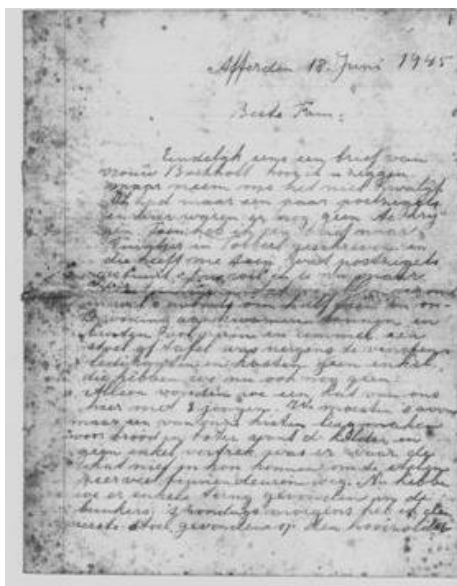
Afferden 18 Juni 1945

Beste Fam.

Eindelijk eens een brief van vrouw Boekholt hoor ik u zeggen maar neem me het niet kwalijk. Ik had maar een paar postzegels en hier waren er nog geen te krijgen. Toen heb ik een brief naar Tuintjer in Tolbert geschreven en die heeft me toen wat postzegels gestuurd. Dus wil ik u nu maar direct als eerste schrijven dat we allen gezond en wel s'avonds om half tien in onze woning aankwamen, binnen en buiten vol puin en rommel een stoel of tafel was nergens te vinden, ledikanten en kasten geen enkel die hebben we nu ook nog geen. Alleen vonden we een kat van ons hier met 3 jongen. We moesten s'avonds maar een van onze kisten leeg maken voor brood en boter want de kelder en geen enkel vertrek was er waar de kat niet in kon komen om te stelen. Zeer veel binnendeuren weg. Nu hebben we er enkele teruggevonden in de bunkers. s'Zondags morgens heb ik den eerste stoel gevonden op den hooizolder.

Bladz. 2

en dit was er nog geen van ons. De daaropvolgende dagen zijn we de buurt in de bunkers ingegaan en hebben nu bijna 2 stel bij elkaar maar alles zo jammerlijk vernield, een fateul is er nog weg de ander is de leuning afgehakt, spreuten er uit, granaatscheren er in en doorheen, de tafel vernield 't groot dressoir stond buiten in weer en wind deurtjes eraf gebroken, laden eruit achterwand weg blad helemaal opgetrokken. Dat hebben we nu binnen gezet er een stuk gordijn voor ge-

Kerstmis al door de burens opgehaald. De schoenen zijn nog allen tamelijk goed. De papieren hadden in 't water gezeten.

Bladz. 3

en hebben nu alle kleuren van den regenboog. Ons trouwboekje alles uit elkaar droge modder er bovenop, vanbinnen alle kleuren maar we kunnen nog zien dat we getrouwd zijn en dat we zes kinderen hebben ik heb alles zoo'n beetje uit elkaar geplukt en te drogen gelegd. 't Goud van ons dat we altijd in gebruik hadden is weg, alleen de ouderwetse gouden kettingen van grootmoeder, dat was er nog. De armbandhorloge van Hanna hebben ze uit het doosje gehaald en de dubbeltjes armband laten liggen. Wat toch een dievenbende.

De radio en de naaimachine heb ik mooi droog teruggevonden De radio heb ik in. onderzoek en de naaimachine werkt al weer.

Dat had ik in een houten kippenhok onder de vloer zitten. Dat hok is direct afgebroken 't dak erop gevallen en zoo is dit gespaard.

In de kelder was het ziekenhuis geweest van de Engelsche. Daar lagen 6 matrassen dik onder stroo. Een slaapkamer zat de rommel een halve meter dik op. Hanna heeft alles door 't raam naar buiten gegooid. Zoodoende had ze de hoed van mij en Tina ook aan de vork hangen. We hebben hem in een emmer water schoon gemaakt in de vorm gezet en we hebben weer een hoed.

Bladz. 4

Als we zoo het puin aan 't opruimen zijn vinden we zoo van alles. Dan een kopje dan een schoteltje, dan een glaasje dan een beeldje enz. en we zijn allen even blij als we weer een stukje van ons oud huisraad hebben gevonden. Ons koffie en eetservies in de grond hebben we ook teruggevonden al waren er dan ook enkele borden stuk. een 12 delig koffieservies had ik nog laten staan. Daar heb ik nog een kopje en de koffiekkan zonder deksel van teruggevonden. Zoo zachtjesaan komt hier wat bij. Gelukkig dat ik nog wat huisraad bij me had. De vorige week kregen we elk een bord en een tas.

Dan zijn er veel binnendeuren weg 't behang is overal in fladder getrokken gaten in de vloeren gebroken om te proberen of er niks onder verstopt zat. De haardkachel was te zwaar. Die hebben ze tot stukken in de kelder laten vallen. De ramen en ruiten bijna allemaal stuk, 263 ruiten stuk en 99 heel. De ramen zijn nu allemaal dichtgeslagen met oude stukken planken met een klein loergaatje van een schilderijraam of zooiets. Wij zijn nog zo gelukkig en hebben ons eigen fornuis nog teruggevonden, waschketel of waschteil hebben we niet. Er is maar een stel in de hele buurt dat gaat zoo de hele buurt rond.

(einde fragment)

Column van Geert Braam

De hele wereld lijkt verward,
wat moet dat met ons worden.
De oorlog is zeer wreed en hard,
het lijkt een wilde horde.

Van huis en erf en dorp gejaagd,
hier moest men plunderen,
moorden.
Men zei ons het is te gewaagd,
ge moet naar veiliger oorden.

Toen trokken wij met ons gezin,
zoo als ons werd bevolen,
verder op het Zuiden in,
het vee was ons ontstolen.

Je huisje, ons nu dubbel lief,
bekogeld met granaten,
het meubilair en landbouwgerief,
een prooi voor de soldaten.

Naar Siebengewald ging de
eerste rit,
door modderige wegen.
Misschien ge daar nog veilig zit,
het ligt wat afgelegen.

Die eerste rit was een hele toer,\
zoodat veel vrouwen weenden,
toen de Siebengewaldse boer,
ons onderdak verleende.

Na veertien dagen, op een
nacht,
moest men ons weer spreken.
Morgenvroeg om klokslag acht,
de grenzen oversteken.

Menig boer met kar en paard,
moest ons vergezellen.
Weg van huis en eigen haard,
ze hadden niets te vertellen.

**Dit is het begin van een ge-
dicht dat de heer Jan Eijkmans
van de evacuatie maakte.
Op 1 mei kunt u het hele ge-
dicht lezen.**

Ver van huis in Marum en Tolbert

Zeer verrassend kreeg de Oudheidkamer Fredewalda van de pers heel veel aandacht aangaande de evacués.

Die moesten vluchten voor het oorlogsgeweld in hun gebied. Een reünie met de evacués (65 jaar na dato) zal zeker een daverend succes worden. Oude vriendschapsbanden worden opnieuw aangehaald.

Helaas kan 'Fredewalda' niet beschikken over de lijsten van de evacués die eens aanwezig geweest moeten zijn (in het gemeente archief van Leek), omdat ze in de loop der tijd verloren zijn gegaan. Via de pers en dergelijke hopen we veel voormalige ingekwartierde mensen in Tolbert te begroeten op 1 mei a.s. Tevens hopen we een aantal hongerkinderen uit Den Haag te verwelkomen. Zij kwamen vlak na de oorlog naar Tolbert om op krachten te komen.

Veel is er al gezegd en geschreven over dit onderwerp. Zelf had ik in 2001 contact met een evacuée die als 10-jarig meisje in 1944 samen met haar vader bij mijn pake en beppe in Marum in huis was. Haar moeder en andere broers en zussen waren elders ondergebracht in Marum. Via de lijsten van evacués, die in Marum wel gedeeltelijk bewaard gebleven zijn, kwam ik ze weer op het spoor en langs moeilijke omwegen vond ik haar terug in Gennep. In de oorlog kwamen ze uit Bergen in Limburg.

Het contact riep bij Joke Schonenberg heel veel emoties op en dat zal bij de Tolberter evacués niet anders zijn geweest. Wekenlang lopend richting het noorden. Uitgemergeld kwamen ze hier aan. Ondervoed en ziek en niet vrij van ongedierte in de kleding en op het hoofd, omdat ze onderweg onderdak vonden op de meest onhygiënische plekken zoals kippenhokken. Zoals ik een aantal maanden later van haar hoorde, waren na dat telefoontje van mij de wonden weer opengereten. Niet alleen door mij, maar - zoals Joke vertelde - ook tijdens verjaardagvisites. Als er over die tijd gesproken werd, moesten ze het weer dagen bezuren. Een vijftal jaren later werd alles wat emoties betreft al een stuk gemakkelijker. Ze sprak trouwens dankbaarheid uit naar mijn grootouders. De echte boter die mijn pake als kaasmaker (evenals de andere medewerkers) van de melkfabriek in Marum mee kreeg, was geheel en al voor Joke, om haar zo snel mogelijk weer op krachten te krijgen.

Ze was als 10-jarig meisje (op 8 december 1944) getuige van het voorval dat vijf geketende gevangenen uit het Scholtenhuis onder zware bewaking in westelijke richting gestuurd werden. Joke sloeg op de vlucht en ze liet van schrik de poppenwagen van een buurmeisje onbeheerd achter. Even later werden de mannen als vergelding op de aanslag op de Drachstertram geëxecuteerd op de spoorbaan in Marum-West.

De lijst van de gemeente Marum in verband met de 'Steunverlening vluchtelingen' levert ons nog meer informatie op dan alleen de namen van de gezinnen waar ze onder gebracht werden gedurende het verblijf in het noorden. In de hele gemeente Marum werden in totaal 698 personen ondergebracht. Blijkens dat formulier, dat diende voor declaraties van de ingekwartierden naar de gastgezinnen (kwartiergever), zien we dat er per volwassene 2 gulden en voor een kind 1 gulden 50 gedeclareerd kon worden. Ook kregen de evacués een beetje zakgeld van het evacuatiebureau. In Marum kwamen de evacués uit tientallen verschillende plaatsen in en rond Noord-Limburg. Kortom het waren zware tijden voor alle evacués, maar ze werden in Tolbert en in het hele noorden liefdevol opgevangen.

Wilt u meer weten over dit onderwerp? Lees dan het boek 'Tussen twee vuren. Fronttijd en evacuatie van de oostelijke Maasoever in Noord- en Midden-Limburg: september 1944-mei 1945' door A.P.M. Cammaert. Uitgever Van Gorcum, Assen 1983.

Boekbinder gevraagd

'Fredewalda' krijgt soms oude boeken die helemaal uit elkaar liggen. Dat is jammer, want dan kun je er zo weinig mee, ze zijn te kwetsbaar. We zijn op zoek naar iemand die deze boeken kan herstellen. Bent u dat, of weet u iemand die dat kan? Meld het ons. Het is ook een optie dat er iemand is, die dat wel wil leren om vervolgens de boekbinder van 'Fredewalda' te worden.

Neem contact op via info@fredewalda.nl of Wil Sikkens, telefoon 0594-514294.

Hyves

'Fredewalda' is op zoek naar iemand die voor de Stichting een leuke en vlotte Hyvespagina wil maken en bijhouden.

Kunt en wilt u dit, of kent u iemand die dit zou willen, mail dan naar: info@fredewalda.nl

Rood in Leek

Onze vrijwilligster Fokje Zwart heeft samen met Joost Eskes een boekje geschreven over 100 jaar sociaal-democratie in Oostwold, Zevenhuizen, Tolbert en Leek. Het verhaal van de 'socialen' in de gemeente Leek begon rond 1893 toen socialistische arbeiders uit Tolbert vergunning vroegen voor het houden van een vergadering in de open lucht. Pas in 1918 ontstond er een levensvatbare partijafdeling. In dit zeer leesbare boekje, dat voor € 15,- verkrijgbaar is in de boekhandel, staat de geschiedenis van de PvdA, de SDAP en hun voorlopers.

Aangeboden erfgoed

Familie Nijenhuis, Leek
Mevr. Van Belkum, Meppel

Warry Wekema, Tolbert
Mannus Wijchman, Filipijnen

Uit de nalatenschap van Jannes K. Oosterhuis, Groningen, bakker op Hoofdstraat 26.

theeserviesje wit met rode bies
3 poëziealbums (1911-1914), foto's, ansichtkaarten
foto's
kasboeken, 2 poëziealbums *, diverse boeken, theestoof, spinnewiel, koperen ketel, petroleumlamp, petroleumstel, 3 stoven, kraantjespot, kerstboomverlichting, Persil, zeep, stoeltje (uit de nalatenschap van Mannus zijn moeder H. Meek-Lever)
Rouwbriefven, trouw- en geboortekaartjes

* Heel bijzonder is het album dat heeft toebehoord aan Tunnes Meek. Er staan slechts 8 versjes in, de meeste geschreven in 1943.

We bedanken de gevers heel hartelijk!

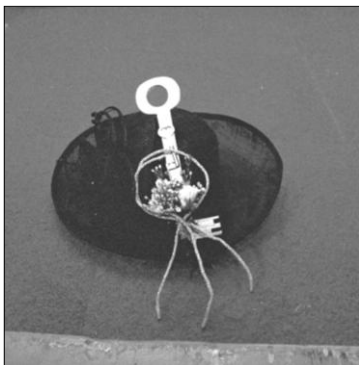
Overdracht Dorpsarchief Tolbert aan Fredewalda

Dertig jaar lang heeft Bralt Hovinga het Dorpsarchief Tolbert beheerd. In deze periode heeft Bralt het archief opgezet en bijgehouden, en nu is het uitgegroeid tot een imposant archief waarin belangrijke geschiedenis van Tolbert bewaard wordt. Bralt heeft het Dorpsarchief nu overgedragen aan de Stichting Oudheidkamer Fredewalda Tolbert. Het bestuur is erg blij dat zij dit archief onder haar hoede mag nemen en is Bralt veel dank verschuldigd voor al het werk dat hij al die jaren verricht heeft. Het archief bevat naast allerlei documenten, boeken en foto's, de archieven van een twintigtal verenigingen uit Tolbert en Leek. Het totaal is opgeborgen in zo'n 185 archiefdozen, die bewaard worden in de kelder van het gemeentehuis. De taak van 'Fredewalda' is nu om het archief te beheeren, maar ook om het uit te breiden. Mevrouw T. Haan-Ensing, werkzaam op het gemeentehuis van Leek, heeft deze taak op zich willen nemen. Op termijn is het de bedoeling om dit deel van Tolberts historisch erfgoed toegankelijker te maken.

Wobbe Cazemier (1939), zoon van Gerrit Cazemier en Gepke de Boer, heeft een beschrijving gemaakt van het leven op Hoofdstraat 4, de boerderij waar hij opgroeide. Als hij de liggint van de boerderij beschrijft, komt onder andere de hoge waterstand in beeld. Kijk op www.fredewalda.nl: het verhaal van het Huis.

Het verhaal van het huis

In de vorige Oud/Nieuws werden mensen gevraagd, die mee wilden werken aan het project 'Het verhaal van het Huis'. Het is gelukt! Het project loopt!

De eerste serie personen die eigenaar van een pandje op de maquette zijn, werd benaderd en allemaal reageerden ze positief. Zij schrijven op wat ze weten van de historie van hun huis. Hun eigen ervaringen én die van vorige bewoners. Ze leveren dit in – met bijpassende foto's en documenten – bij de redactie van het project. Vervolgens wordt er een mooi vormgegeven stuk van gemaakt.

De eerste resultaten zijn binnen. Prachtig! De beschrijving van het dagelijks leven in Tolbert in vroeger tijden door mensen die het echt hebben meegemaakt, gaat een interessant onderdeel vormen van onze expositie in 'de Boerderij'.

De werkgroep bestaat uit: Antje Brandsma, Hilda de Hoop, Fokje Zwart en Peter Kooi.

Fredewaldamiddag in teken van overdracht Cazemier-boerderij

Op 16 oktober 2009 werd het bericht naar buiten gebracht dat 'Fredewalda' formeel eigenaar was geworden de monumentale boerderij van de familie Cazemier.

Terwijl door de harde wind de peren van de bomen woeien, arriveerde de dorpsomroeper in een kleine Fiat, om vervolgens het heugelijke nieuws te brengen.

Op zaterdag 14 november stond de 'Fredewalda'-middag geheel in het teken van de overdracht van de boerderij, inclusief de officiële sleuteloverdracht door Nel Cazemier-Minnema en haar twee kleinkinderen aan voorzitter Wil Sikkens.

Kerstmarkt 2009

Dikke witte kaarsen met de kerk van Tolbert erop, vormden de handelswaar in de stand van 'Fredewalda' op de Tolberter Kerstmarkt van 12 december 2009.

De stand was mooi ingericht en de dames die de verkoop verzorgden waren opnieuw in een gezellige Dickensachtige stijl gekleed. Kortom: sfeervol.

Wilt u ook zo'n mooie echt Tolberter kaars hebben? Op de Fredewaldamiddag van 1 mei 2010 zijn ze te koop (zie foto links).

Tijdens deze Kerstmarkt was de Boerderij prachtig in het licht gezet door Hielco Smilda.

Nijjoarsvezide 2010

Het was weer erg gezellig op de Nijjoarsvezide 9 januari 2010 in het Farmhouse van de Postwagen. Buiten was het bar en boos, de sneeuw-

jacht meedogenloos. Maar de Tolberters geven daar niet om, ze kómen.

Thomasvaer en Pieterneel (foto links: Piet de Vries en Greet Atsma) deden het jaaroverzicht en verder werd de Dorpsvisie gepresenteerd (foto linkerkolom) en werd de Tolberter Erepennenning uitgereikt aan Nel Cazemier-Minnema (foto hieronder).

Enerzijds wegens haar verdiensten voor het Tolberter verenigsle-

ven, maar vooral om haar geduld en medewerking bij de verwerving van 'de Boerderij' door 'Fredewalda'. Een belangrijke gebeurtenis voor de leefbaarheid van het dorp.

Het beklemrecht: een uniek Gronings recht

Door mijn langdurig zoek in oude aktes ben ik vertrouwd geraakt met de term 'Beklemrecht'. In de rest van Nederland heeft dit recht eigenlijk nooit een voet aan de grond gekregen, met uitzondering van enkele Groningse grensgebieden.

Wat houdt dit beklemrecht eigenlijk in?

Een beklemming is het gebruik van het land van een ander, met de bevoegdheid daarop een huis, schuur of ander getimmerte te bouwen. Deze waren dan de eigendom van de gebruiker, of te wel de 'meier'.

De meier verkreeg door het beklemrecht het permanente altijd durende en onverdraagbaar gebruiksrecht van landerijen tegen een pacht-som die niet mocht worden verhoogd. Voor het gebruik van de grond betaalde hij jaarlijks een huursom.

Vaak kwam ik in de aktes dezelfde tekst tegen: "Jaarlijks op midwinter tot vaste huur doende", alleen het bedrag was niet altijd gelijk. Maar voor onze begrippen was het een schijntje het hoogste bedrag dat ik ben tegengekomen was honderd gulden. De huur mocht niet worden opgezegd door de verhuurder, tenzij de pachter een aantal malen achter was met het betalen van de pachtsom.

Uit welke vorm van huur is dit recht nu eigenlijk ontstaan?

Vaak kreeg de huurder de bevoegdheid om een gebouw

neer te zetten op zijn gehuurde grond met de aanduiding dat het gebouwde dan wel eigendom zou blijven van de huurder. Bij de huurovereenkomst werd vaak van te voren bepaald: dat de huurovereenkomst onder 'normale' omstandigheden niet verbroken werd, omdat het voor beide partijen erg onvoordelig uit viel. Bij beëindiging door de verhuurder moest hij de getaxeerde waarde van het gebouw vergoeden aan de huurder en andersom kreeg de huurder slechts de afbraakwaarde van de bebouwing vergoed. Hieruit is het 17-de eeuwse beklemrecht voortgevloeid. Het Burgerlijk Wetboek is nooit echt duidelijk geweest over de regels omtrent het beklemrecht.

De daadwerkelijke regels en plichten waren beter af te leiden uit de beklembriefven, waarin de eigenaars soms precies bepaalden welk gebruik pachters en beklemde meiers van hun grond mochten maken. Soms, zeg ik uitdrukkelijk, want zulke specifieke pachtcontracten waren in Tolbert vast uitzonderlijk. Meestal werd het gebruik van groenland - beweiding en hooiwinning, als te bekend verondersteld om er kostbare notariswoorden aan te verspillen.

Een van de eerste pachtcontracten werd opgesteld in 1677 betreffende twaalf gras (circa 5.4 hectare) land, dat voor 76 gulden per jaar werd verpand. De eigenares van dit land liet in de acte de volgende passage opnemen:

"Dese landen soelen alleen met hoornde beesten bewijdet en geensins gehojt ofte geploeght, nochte met peerden beslagen mogen worden, onder poene van Stadt en landr. de landen te begruppen en de sloden te begraven."

Met andere woorden: de verpachtster ontzegde haar pachters het recht op het hooi, wellicht omdat de opbrengst sowieso nogal schraal was. Ook mochten ze het land niet ploegen, wat wel eens gebeurde voor haverteelt. Verder mochten ze er geen paarden op laten grazen, want ook dat gaf kwaliteitsverlies (beweiding door paarden gold als een zwaardere belasting dan begrazing door koeien). En tot slot moesten ze zorgen dat de greppels en sloten goed werden onderhouden, want anders liep de afwatering spaak. Hielden de nieuwe gebruikers zich niet aan deze voorwaarden, dan kregen ze een proces aan de broek. Misschien is er nog iemand die een dergelijke brief in zijn of haar bezit heeft.

Een van de regels was, dat wanneer de meier zijn huis, boerderij of landerijen verkocht, dus zijn recht aan een derde wilde overdragen, hij hiervoor toestemming van de eigenaar nodig had. Deze boekte in het huurboekje de vroegere meier uit en de nieuwe meier in.

Vaak was het de gewoonte geschenken te geven aan de eigenaar in de vorm van geld, bijvoorbeeld bij het huwelijk of de doop van een kind, of bij de overdracht van het beklemrecht. Later was het meer ludiek, zoals eens per jaar een fles wijn of bloemen, maar het mocht niet vergeten worden.

Veel aktes gingen ook over de verkoop van het beklemrecht, dat was wel

even opletten. Het ging dan over behuiste heemsteden (boerderijen) en dergelijke oude namen. Het recht van beklemming is nu meestal afgekocht, maar er zijn nog mensen in Tolbert die een prachtig oud beklemrechtboekje (dus huurderboekje) in hun bezit hebben.

Fokje Zwart